

BESTIARI DESAPAREGUT

Ara que fa poc va haver-hi l'exposició "Goliat" al Saló del Tinell, molta gent va quedar sorpresa en descobrir un seguit d'elements del bestiar belga, completament desconeguts a casa nostra. De fet hi han referències de camells, tritons, dofins, peixos, cigonyes, serps, unicorns.... i bèsties delmés divers pelatge. Actualment s'han creat noves bèsties festives a casa nostra, especialment bèsties de foc.

El nostre bestiar més tradicional es mou en animals domèstics com el bou o la mulassa, salvatges com el lleó o l'àliga, i fantàstics com el drac o la víbria, tots ells més o menys sobrevivents fins els nostres dies, encara que sigui per la via de la recuperació. Hi han però, referències d'altres animals que desfilaven a les nostres processons de Corpus i que van desaparèixer del tot.

El basilisc

Fins fa poc, el basilisc ens era completament desconegut, ni tant sols en Joan Amades l'esmenta el seu llibre "Gegants, nans i altres entremesos". Ha estat amb la publicació del *Dietari o Llibre de Jornades de Jaume Safont (1411-1484)*, que hem redescobert aquest element festiu. La cita es refereix a Barcelona amb data 8 de desembre de 1423:

Dijous a VIII de deembre de MCCCCXXIII, arribà en la playa de Barchinona lo senyor rey ab XVII galeres, qui venien de Nàpols e havien visitada Massella.....vengueren-li devant lo pont molts entramesos, ço és, paradís, ifern, lo basalís, lo fènichs, l'àliga e la processó de la Seu...

En aquesta cita es reuneixen dues de les bèsties avui desaparegudes, el fènix i el basilisc. Només coneixem aquesta referència escrita i no tenim ni idea de quin deuria ser el seu aspecte. Pels bestiari medievals sabem que el basilisc és meitat gall i meitat serp, medeix uns 15 centimetres i neix d'un ou de gall que ha covat un gripau. El gall, que no està preparat per gestar fa l'ou a la seva panxa i com és evident passa moltes angúnies amb el seu embaràs insòlit. El basilisc té un alé temiblement verinós i pot matar amb la mirada. Viu dins de tombes on hi ha enterrades peces d'or i té la virtut camaleònica d'adaptar el color de la seva pell al de l'entorn. Possiblement va desaparèixer de les processons de Corpus per la seva difícil vinculació amb els temes bíblics.

El fènix

A més de la cita esmentada anteriorment en què apareix juntament amb l'àliga i el basilisc, el fènix apareix documentat ben poques vegades. Segons recull Milà i Fontanals, fent referència al mateix any 1423, a Barcelona va sortir el fènix a la desfilada que es va fer per rebre a Alfons Vè, quan va arribar del seu viatge a Nàpols. També en la relació de protocol de la processó de Corpus de 1424, recollit en el *Llibre de les Solemnitats de Barcelona*, consta que hi participava depenent de la parròquia de Santa Maria del Mar: "*lo fenix tot sol*."

Anys més tard, per les festes que es van fer a Barcelona l'any 1601, amb motiu de la canonització de Sant Raimon de Penyafort, trobem un fènix que no desfilava sol. Estava fixe, dins del seu niu, situat al capdamunt d'un castell, instal·lat sobre una penya. Era una figura molt grossa i de tant en tant batia les ales per fer l'efecte de que estava viu.

Els bestiaris medievals diuen del fènix que és un ocell molt bell, de colors daurat i argentat. Segons diferents versions és originari de Síria, del Líban, d'Arabia o de la Índia. En alguns casos el descriuen amb pits de dona, com la víbria o l'esfinx. La seva característica principal és que un cop mort i cremat pot reneixer de les seves cendres. Quan veu que se li acaba la vida, fa el niu i de cara al sol estén les seves ales. En agitar-les, aquestes s'incendien i les guspies que es desprenen calen foc al niu, consumint-lo del tot amb l'ocell a dins. De la cendra que és aromàtica, neix un cuc blanc que al segon dia ja té forma d'ocell i al tercer ja torna a ser el fènix en tot el seu esplendor.

Existeix una teoria sobre la desaparició del fènix a les processons de Corpus, que no està comprovada. A l'edat mitjana l'Església va fer un veritable esforç per donar un significat cristià a tots aquests elements atàvics. En el cas del fènix, és possible que la seva singularitat de renèixer després de la mort i de les propies cendres, entrava conceptualment en conflicte amb la resurrecció promesa després del Judici Final.

L'Orifany

De l'orifany o elefant encara en sabem menys coses. En Milà i Fontanals en la *Revista de Catalunya* de 1862, deixa constància que els mestres de cases barcelonins van dur-lo durant un temps a la processó.

Els bestiari medievals ens diuen viu a l'Àfrica i és l'animal més gran del món. Viu tres-cents anys i l'embaràs de les elefantes és de cinc anys segons unes versions i de dos segons unes altres. Només tenen ganes de copular si el mascle i la femella tasten un arbre que es diu Madràgora que els provoca el desig immediatament. Llavors l'elefanta queda embarassada de l'únic nadó que tindrà. La seva simbologia és de fortalesa i de sabiduria, possiblement per aquest motiu va ser utilitzat com a divisa dels mestres de cases.

L`ós

En el cas de l'ós, ens podem plantejar el dubte de si el podem catalogar com a element del bestiar o bé d'un home disfressat, com a molt amb un cap d'ós, similar a un capgrós. Per les referències que tenim sembla evident que no es tracta d'un entremés corpori sino més aviat d'una disfressa.

Avui només resten óssos a Solsona, recuperats en forma de capgrós i amb una indumentària de pells. Les seves evolucions són fent un ball de bastons. L'any 1727, amb motiu de la traslació de la Mare de Déu del Claustre es van afegir dos óssos als elements festius solsonins. Pel que sembla i com a origen del seu joc actual amb els bastons, eren els personatges que obrien pas.

A Valls coneixem uns óssos que van participar en la processó de rogatives per demanar pluja que es va fer a l'ermita de la Mare de Déu del Lledó. S'ignora si va ser un fet puntual o si tenien alguna vinculació concreta amb la població

Pel que fa a Barcelona, en els protocols de 1424, del *Llibre de les Solemnitats*, consta en la primera anotació i fent referència als elements depenents del monestir de Santa Maria de la Mercè: *Primo I os o onso ab tot son compliment, e es de pells de anyins negres*. És a dir un sol ós, sigui o no un element corpori, amb una indumentària feta de pells de xai negre.

Més tard, al llarg del segle XVIII trobem en diferents ocasions gravats on hi han un parell d'ossos fent de macers i obrint la comitiva en ocasions de visites reials. Aquesta funció de macer es relaciona amb facilitat amb el paper dels ossos de Solsona.

També és possible que els ossos es confonguin i barregin en més d'una ocasió amb els homes salvatges, uns i altres encarregats de posar ordre a la processó. També és possible..... el que és segur és que cal anar a les fonts d'informació originals, seguir recercant i no conformar-nos amb els que uns i altres hem copiat i recopiat mil vegades.

Jan Grau
25/05/98